

Обґрунтування програми формування моторики дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором в процесі фізичного виховання

Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень. Однією з особливостей розвитку сучасної держави є не тільки реформування та вдосконалення сфери економіки, політики й матеріального добробуту громадян, а й піклування та турбота про осіб, які мають відхилення у стані здоров'я. Рівень турботи про громадян з відхиленнями в стані здоров'я є мірилом у загальному розвитку будь-якої країни світу, особливо це стосується ставлення до людей з особливими потребами [14; 18].

Стан здоров'я дітей і підлітків є головним та основним пріоритетом в формуванні здорового суспільства нашої держави, що є основним складником в модернізації соціально-економічного, культурного й наукового розвитку нації, українського народу.

Безперечно, насторожує той факт, що приблизно 500 мільйонів осіб на землі мають різноманітні відхилення в стані здоров'я, серед них 150 мільйонів – діти. Ця статистика нараховує 10 % аномальних осіб планети, тобто в кожній четвертій сім'ї є людина з особливими потребами [26].

Наша держава не є винятком. Кількість людей, які мають відхилення в стані здоров'я, нараховується приблизно 5 млн (10 % від усього населення нашої держави). Серед них дітей до 16 років – майже 165 тис. Кількість людей, які мають різноманітні вади в розвитку, у нашій країні й у цілому світі постійно збільшується. Схильність до захворювань та в майбутньому виникнення стійких порушень в організмі людини, що призводить до фізичних і функціональних відхилень, носить стійкий характер [17].

Представлена негативна тенденція спонукала науковців до пошуку методичних підходів, розробки технологій та програм для розв'язання поставленої проблеми корекції рухових недоліків цього контингенту.

Аналіз науково-методичної літератури показав, що в останні роки зросла увага науковців до питань корекції рухової сфери цієї нозології в процесі роботи в адаптивному фізичному вихованні (АФВ): Є. С. Аветисов [1; 2; 3; 4; 5], Р. Н. Азарян [6; 7], С. П. Євсєєв [10; 11; 12], Л. В. Шапкина [23; 24; 25; 26], Р. В. Чудна [19; 20; 21; 22] займалися розробленням організаційно-методичних умов і підходів для дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором. Також інші дані літератури показують, що питаннями вивчення використання засобів фізичного виховання на заняттях із дітьми з порушенням зору присвячено низку робіт багатьох дослідників. Так, О. В. Анфілатова [8] розробила та експериментально обґрунтувала методику неперервного адаптивного фізичного виховання старших дошкільнят із порушенням зору; на основі виявлених показників морфо-функціонального стану Л. Ю. Коткова [15] теоретично й експериментально обґрунтувала застосування у варіативній частині уроку фізичної культури корекційно-розвивальної методики, спрямованої на вдосконалення фізичних якостей слабкозорих школярів; для підвищення мотивації до занять фізичними вправами слабкозорих молодших школярів Л. А. Єракова [13] запропонувала метод залучення до керівної роботи навчального процесу дітей із послабленим зором над тотально сліпими школярами з використанням фітнестехнології. А також А. А. Дяченко [9] на підставі виявлених показників кінематики ходьби, вертикальної стійкості тіла, гоніометрії біокінематичних пар опорно-рухового апарату молодших школярів із послабленим зором розроблено корекційну технологію, що дало змогу розв'язати освітні, оздоровчі та виховні завдання в процесі АФВ.

Незважаючи на те, що за останні роки накопичено достатній теоретичний і експериментальний матеріал із питань, пов'язаних із формуванням та розвитком рухової сфери дітей молодшого шкільного віку з особливими потребами [13; 15; 16], проблемі формування моторики молодших школярів із функціональним порушенням зору не надавалося достатньої уваги, хоча вона є важливою складовою частиною для розв'язання питань щодо проблеми порушення параметрів рухової сфери дітей молодшого шкільного віку із захворюванням зорового аналізатора.

Роботу виконано згідно зі зведеним планом НДР у сфері фізичної культури й спорту на 2011–2015рр. Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України на базі Національного університету фізичного виховання й спорту України за темою: 3.7. “Вдосконалення біомеханічних технологій у фізичному вихованні і реабілітації з урахуванням індивідуальних особливостей моторики людини”. Номер державної реєстрації 0111U001734.

Завдання дослідження:

- 1) вивчити особливості розвитку моторики молодших школярів з послабленим зором;
- 2) на основі даних констатувального експерименту розробити програму формування моторики для дітей молодшого шкільного віку із захворюванням зорового аналізатора.

Методи дослідження – аналіз спеціальної навчально-методичної та науково-дослідної літератури й передовий досвід провідних фахівців у галузі адаптивного фізичного виховання, педагогічне спостереження, педагогічне тестування, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Отримані результати констатувального експерименту підтвердили дані багатьох науковців [9; 13; 16] щодо виявлення відхилень параметрів рухової сфери слабкозорих молодших школярів. Результатами отриманих даних визначено значні функціональні порушення опорно-рухового апарату, а саме: порушення статодинамічної постави, відставання у фізичному розвитку від практичної здорових однолітків, значно нижчі показники розвитку фізичних якостей, порушена темпо-ритмова структура природних локомоцій ходьби, а також виявлені супутні захворювання стану здоров'я слабкозорих молодших школярів.

На основі отриманих результатів визначених недоліків гостро стала потреба подальшого науково-методичного обґрунтування в розробці програми формування моторики. Вона дала змогу корегувати, відновлювати або компенсувати та в подальшому розвивати рухові вміння й навички в дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором.

Дослідження та впровадження програми формування моторики проводилося на базі Самгородської загальноосвітньої школи-інтернату I–III ступенів Вінницької області Козятинського району. В експерименті брали участь 23 дитини молодшого шкільного віку з послабленим зором, вік яких – 7–10 років.

На рис. 1. представлено загальну структуру програми формування моторики.

Ураховуючи специфічність контингенту, під час розробки програми враховано низку специфічних умов, які визначені провідними фахівцями в галузі АФВ. До них належать вік і стать; результат медичного огляду та рекомендації лікарів: офтальмолога, ортопеда, хірурга, педіатра, невропатолога й інструктора з лікувальної фізичної культури; ступінь і характер зорового порушення (порушення центрального та периферичного зору, звуження поля зору), гостроти зору, вроджена чи набута втрата зору й ін.; стан здоров'я дитини (перенесені нею інфекційні та інші захворювання); вихідний рівень фізичного розвитку; стан опорно-рухового апарату і його порушень; наявність супутніх захворювань; здатність дитини до орієнтації в просторі; наявність попереднього сенсорного та рухового досвіду; можливості, а також стан збережених аналізаторів; стан нервової системи (наявність епілепсії, перезбудження, порушення емоційно-вольової сфери, гіпер- і гіпозбудження та ін.).

Рис. 1. Блок-схема програми формування моторики дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором

Відповідно до організаційно-методичних умов шкільної програми, у рамках навчального процесу застосовано диференційовану експериментальну програму, яка включала 88 годин шкільного навантаження уроків фізичної культури, а також використовувалася в інших формах занять рухової активності. Експериментальна програма складається з трьох етапів (втягувальний, корекційний, підтримувальний) у кожному з них визначено мету й завдання та відповідний послідовний алгоритм дій учителя фізичної культури. Кожен з етапів урахував блоки цільового спрямування (теоретичний, адаптаційний, блок рухливих сюжетних ігор, корекційно-профілактичний, блок закріплення навиків статодинамічної постави, блок профілактики порушень розвитку моторики). Відповідно, кожен блок мав свою мету, завдання й свої організаційно-методичні умови.

Ефективність навчально-виховного процесу реалізувалася через застосування всіх трьох груп принципів фізичного виховання (соціальні, дидактичні та специфічні), які використовуються в АФВ, методів навчання, а також форм і засобів, які застосовуються для цього контингенту.

Для виявлення відхилень у стані здоров'я та визначення порушень рухової сфери слабкозорих молодших школярів на початку навчального року проводився попередній контроль, який входив у втягувальний етап. Після контролю орієнтовно було визначено очікуваний результат. У кінці корекційного етапу проводився оперативний контроль, що дав змогу отримати об'єктивну інформацію про позитивні зміни виявлених відстаючих недоліків слабкозорих молодших школярів. Також після оперативного контролю визначено очікуваний результат. Для підтримки досягнутого рівня корекційного етапу застосовувався етапний контроль в якому основною метою була профілактика подальшого прогресування основної нозології, тобто часткової втрати зору, а також досягнення високого рівня розвитку моторики дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором.

У період навчального процесу, а саме на уроках фізичної культури, проводився моніторинг засвоєння навчального матеріалу. Він застосовувався для того, щоб учитель міг отримати інформацію про відновлення або покращення виявлених відхилень рухових умінь і навичок та в подальшому скорегувати навчально-виховний процес.

Регуляція компонентів тренувального навантаження відбувалося за декількома показниками. Основні з них – це інтенсивність і тривалість виконання фізичних вправ; кількість повторень в одному підході, кількість підходів за заняття, тривалість та характер відпочинку (активний, пасивний, змішаний) амплітуда й швидкість виконання рухів та ін.

Для профілактики травматизму, а особливо для запобігання прогресуванню основній нозології, значну увагу за рекомендаціями програми, приділено регулюванню навантаження за фізіологічною кривою, тобто за показниками частоти серцевих скорочень, які визначались у слабкозорих учнів 3–4 рази за навчально-тренувальне заняття. Підготовка до уроків повинна бути із дотриманням усіх санітарно-гігієнічних вимог, а також розміщенням інвентарю для запобігання виникненню травм.

На рис. 2. висвітлено основні модулі комплексів фізичних вправ, які використано впродовж реалізації експериментальної програми. Усі відповідні навчально-нормативні матеріали надані вчителям фізичної культури та інструкторам із лікувальної фізичної культури.

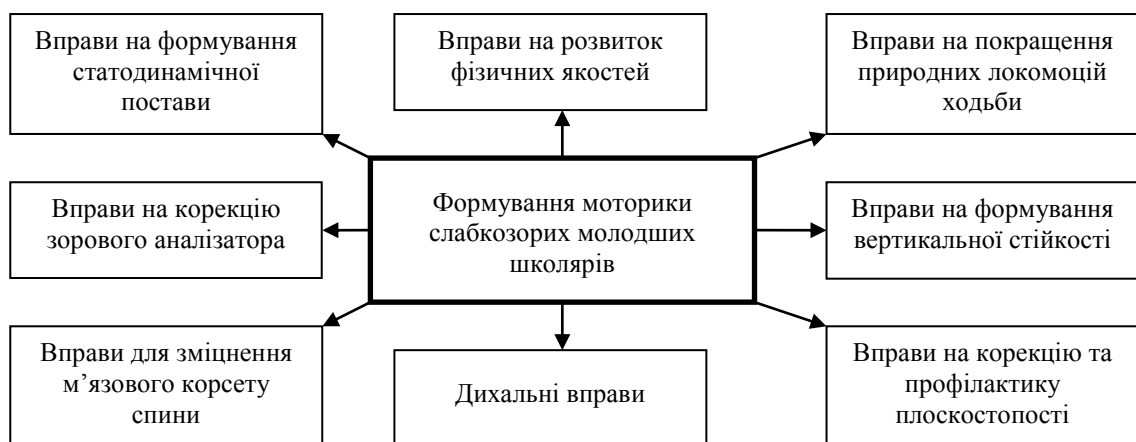

Рис. 2. Модулі практичних рекомендацій при застосуванні програми формування моторики дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором

Реалізація програми проводилась у різних формах занять. Крім основної форми заняття, тобто уроку фізичної культури, фізичні вправи проводились у таких формах: ранкова гігієнічна гімнастика, фізкультпаузи та хвилинки, рухливі динамічні перерви, заняття в групах продовженого дня.

Складовою частиною програми було проведення “Фестивалю здоров’я”, який дав змогу підвищити позитивний емоційний фон учнів, створив позитивну стійку мотивацію й бажання до самостійних занять фізичними вправами, проявити свою креативність, а також створив передумови для активної соціалізації слабкозорих молодших школярів у природне соціальне середовище.

Критерієм ефективності впроваджені програми визначено у формульній експеримент, у якому проводилося повторне педагогічне тестування. Отримані результати досліджень, порівнювались із даними констатувального експерименту. Відмінності в результатах засвідчили, що практично за всіма показникам статистично достовірно ($p < 0,05$) змінилися результати в позитивний бік.

Висновки. Аналіз спеціальної науково-методичної літератури засвідчив важливість організаційно-методичного підходу проведення занять формування моторики дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором.

Розроблено програму формування моторики, яка включала три етапи та блоки цільового направлення. Навчально-виховний процес здійснювався з дотриманням усіх організаційно-методичних умов і з урахуванням специфічності цього контингенту.

Ефективність експериментальної програми підтверджено у формульному експерименті повторним тестуванням за низкою показників, які є основними й головними компонентами індивідуальних особливостей розвитку моторики.

Список використаної літератури

1. Аветисов Э. С. Охрана зрения детей / Аветисов Э. С. – М. : Медицина, 1975. – 271 с.
2. Аветисов Э. С. Занятия физической культурой при близорукости / Э. С. Аветисов, Ю. И. Курпан, Е. И. Ливадо. – М. : Физкультура и спорт, 1983. – 148 с.
3. Аветисов Э. С. Руководство по детской офтальмологии / Э. С. Аветисов, Е. И. Ковалевский, А. В. Хватова – М. : Медицина, 1987. – 494 с.
4. Аветисов Э. С. Физкультура при близорукости / Э. С. Аветисов, Е. И. Ливадо, Ю. И. Курпан. – М. : Сов. спорт, 1993. – 205 с.
5. Аветисов Э. С. Близорукость / под общ. ред. Э. С. Аветисова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : [б. и.], 2002. – 284 с.
6. Азарян А. Р. Методика формирования правильной ходьбы и манеры движений у школьников с нарушением зрения / А. Р. Азарян // Физическое воспитание детей с нарушением зрения. – 2004. – № 5. – С. 10–16.
7. Азарян Р. Н. Физическое воспитание слепых и слабовидящих школьников в режиме дня / Азарян Р. Н. – М. : [б. и.], 1987. – 118 с.
8. Анфилатова О. В. Методика непрерывного адаптивного физического воспитания старших дошкольников с нарушением зрения : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / О. В. Анфилатова. – Киров, 2005. – 23 с.
9. Дяченко А. А. Корекція порушень постави дітей молодшого шкільного віку з пониженим зором засобами фізичного виховання : дис.... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.0002 / Дяченко Анна Анатоліївна. – К., 2010. – 190 с.
10. Евсеев С. П. Теория и организация адаптивной физической культуры : учебник : в 2 т. / под общ. ред. проф. С. П. Евсеева. – М. : [б. и.], 2002. – 448 с. : ил.
11. Евсеев С. П. Теория и организация адаптивной физической культуры : учебник : в 2 т. / под общ. ред. проф. С. П. Евсеева. – М. : [б. и.], 2007. – 448 с. : ил.
12. Евсеев С. П. Адаптивная физическая культура : учеб. пособие / Евсеев С. П., Шапкова Л. В. – М. : Сов. спорт, 2000. – 240 с. : ил.
13. Еракова Л. А. Дифференцированное физическое воспитание слепых и слабовидящих в условиях специализированного интерната : дис. ... канд. наук по физ. воспитанию и спорту : 24.00.02 / Л. А. Еракова. – К., 2005. – 182 с.
14. Картава Ю. А. Корекція психофізичного розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями зору засобами ритміки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 ; Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка / Ю. А. Картава. – К., 2006. – 242 с.

15. Коткова Л. Ю. Коррекционно-развивающая методика совершенствования двигательных качеств и координационных способностей слабовидящих школьников 14–15 лет : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры", / Л. Ю. Коткова. – Омск, 2009. – 24 с.
16. Сековец Л. С. Коррекционно-педагогическая работа по физическому воспитанию детей дошкольного возраста с нарушением зрения / Сековец Л. С. – Н. Новгород : Изд. Ю. А. Николаев, 2001.
17. Толмачев Р. А. Адаптивная физическая культура и реабилитация слепых и слабовидящих / Толмачев Р. А. – М. : Сов. спорт, 2004. – 108 с.
18. Фильчинкова Л. И. Нарушение зрения у детей раннего возраста. Диагностика и коррекция : метод. пособие / Л. И. Фильчинкова, М. Э. Бернадская, О. В. Парамей. – 2-е изд. – М. : Экзамен, 2004. – (Серия "Ранняя помощь").
19. Чудная Р. В. Адаптивное физическое воспитание / Чудная Р. В. – Киев : Наукова думка, 2000. – 358 с.
20. Чудная Р. В. Теорія адаптивного фізичного виховання / Чудная Р. В. – Киев : Наук. думка, 2003. – 270 с.
21. Чудна Р. В. Методика оцінки рухових здатностей в адаптивному фізичному вихованні / Р. В. Чудна // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 2. – С. 78–82.
22. Чудна Р. В. Адаптивне фізичне виховання дітей з вадами розвитку : навч.-метод. посіб. / Чудна Р. В. – Донецьк : Норд-Пресс, 2011. – 312 с.
23. Шапкова Л. В. Средства адаптивной физической культуры : метод. рек. по физкультурно – оздоровительным и развивающим занятиям детей с отклонением в интеллектуальном развитии / Шапкова Л. В. – М. : Сов. спорт, 2001. – 152 с. : ил.
24. Шапкова Л. В. Адаптивна фізична культура: методологія та розвиток в сфері вищої професійної освіти : дис.... дк-ра. пед. наук : 13.00.08. "Теорія і методика професійної освіти" / Л. В. Шапкова. – СПб., 2003. – 448 с.
25. Шапкова Л. В. Частные методики адаптивной физической культуры : учеб. пособие / Шапкова Л. В. – М. : Сов. спорт, 2004. – 464 с. : ил.
26. Шапкова Л. В. Частные методики адаптивной физической культуры : учебник / под общ. ред. проф. Л. В. Шапковой. – М. : Сов. спорт, 2007. – 608 с. : ил.

Анотації

У статті проаналізовано результати даних спеціальної науково-методичної літератури про особливості розвитку моторики дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором. Власні результати досліджень виявили морфо-функціональні порушення параметрів рухової сфери, а також вторинні відхилення та супутні захворювання організму слабкозорих молодших школярів. На основі результатів досліджень констатувального експерименту розроблено та науково-обґрунтовано програму формування моторики для дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором. Ефективність розробленої програми формування моторики визначено у формувальному експерименті.

Ключові слова: слабкозорі молодші школярі, програма формування моторики.

Александр Юрченко. Обоснование программы формирования моторики детей младшего школьного возраста с ослабленным зрением в процессе физического воспитания. В статье проанализировано результаты данных специальной научно-методической литературы об особенностях развития моторики детей младшего школьного возраста с ослабленным зрением. Собственные результаты исследований выявили морфо-функциональные нарушения параметров двигательной сферы, а также вторичные отклонения и сопутствующие заболевания организма слабовидящих младших школьников. На основе результатов исследований констатирующего эксперимента разработана и научно обоснована программа формирования моторики для детей младшего школьного возраста с ослабленным зрением. Эффективность разработанной программы формирования моторики определена в формирующем эксперименте.

Ключевые слова: слабовидящие младшие школьники, программа формирования моторики.

Aleksandr Yurchenko. Substantiation for the Program of Motility Formation of Junior School Children with Impaired Vision in the Process Physical Education. The paper presents an analysis of the results of these special scientific and methodological literature on the peculiarities of development of motor skills of junior school children with impaired vision. Results of studies revealed morphological and functional disorders of parameters of motor areas, as well as secondary anomalies and concomitant diseases of body of visually impaired pupils. Based on the results of an experiment study it was developed and scientifically substantiated a program for the formation of motor skills of junior school children with impaired vision. The effectiveness of the program developed by the formation of motility was determined in the forming experiment.

Key work: impaired junior students, program of motility formation.